

†
IHS
↓
1856

28

Tako po Hrvaški kot Sloveniji so doline, o katerih se le malo sliši. To posebno velja za tiste, ki jih je zgodovinska usoda potisnila na obrobja novih držav, v katerih niso imele dovolj moči, da bi si izborile položaj, zaradi katerega so bile nekoč perspektivne. Ena takih je tudi dolina zgornje Kolpe in Čabranke, po kateri je nekoč vrvelo od življenja in načrtov, šele zadnja leta pa znova odkriva svoje naravno bogastvo in kulturno izročilo.

Nima več veliko prebivalcev, a vendar so med njimi ostale številne družine s priimki, ki so tu že več kot pet stoletij. Tudi Čopovi so v krajih okoli romarske Svete Gore nad dolino že stoletja. Njihov priimek je zapisan v prvem urbarju teh krajev iz leta 1498, ko je tudi območje na desnem bregu doline pripadalo kočevskemu gospodstvu. Na Kranjskem se priimek omenja že mnogo prej. Nosilci priimka so bili kmetje, župani, duhovniki, kovači v železarni Zrinjskih v Čabru, vsaj od 18. stoletja naprej tudi trgovci – trgovci z lesom iz domačih krajev, z vinom, koruzo in pšenico iz osrednje Hrvaške, industrijsko robo in prehrabnimi izdelki iz Kranjske.

Za trgovske karavane je bilo območje dolga stoletja prehodno proti Kranjski, Kvarnerju, Kočevski in osrednji Hrvaški. V okolici Svete Gore so se križale poti in menjavali tovari.

V drugi polovici 18. stoletja so začeli po dolini Kolpe povezovati ceste. Od takrat obstajajo tudi prvi dokumenti o nakupih posesti Čopovih v dolini, o poroki z najbogatejšo nevesto v dolini – Lenko Kvaternik iz Mandlov, o funkciji vaškega sodnika, ki jo je opravljal Ivan Čop v prvi polovici 19. stoletja v Pleščih ... Gradnja južne železnice je bila velik izziv tudi za tamkajšnje trgovce, tudi za Ivana. Gradnja se je končevala, ko je izbruhnila velika epidemija kolere, ki je odnesla številna življenja. In družina se je vrnila v dolino, kjer ni manjkalo čiste vode, ter si leta 1856 začela v okolici z lesenimi in malim številom polzidanih stavb graditi veliko in bogato Palčavo šišo, kot ji pravijo v domačem govoru. Skupaj s kamnitim skednjem so jo gradili najboljši mojstri iz Primorja.

Tudi zaradi strahu pred kolero je zgradba dobila gosposko nadstropje s kamnitim straniščem in sobami na podstrehi, kjer je živela družina ločeno od drugih. A vendar so zadržali izročilo tukajšnje arhitekture tistega obdobja – razmerja, materiale, razpored prostorov. Leta so minevala, Čopovi so obdržali pomemben položaj v okolju, ki se je vso drugo polovico 19. stoletja intenzivno razvijalo in ni kaj prida čutilo meje dveh delov monarhije. Prišli sta nevesti iz Postojne in Kočevja, ukvarjali so se s trgovino in gostilno, turizmom, dogradili so hišo z novim salonom. Skoraj 50 let so bili gibalo turističnega razvoja v dolini. Obiskovali so tuje kraje – od Benetk do Lurda, Trsta, Ljubljane, Zagreba, Dunaja. Otroci so se šolali v hrvaških, slovenskih in nemških šolah. Konec 19. stoletja so se začele krize, ljudje so odhajali na delo v tujino, marsikdo je tam tudi ostal. Gospodar je v časih najhujše krize in izseljevanja v knjigo zapisal: »Sem Čop, trgovec po poklicu, in Plešče so moja domovina ...«

Med prvo in drugo svetovno vojno je naslednja generacija veliko vlagala v turistični razvoj, sadili so sadna drevesa, promovirali dolino ter gosposko in intelektualno okolje, ki ga je hiša z opremo, knjižnico, razgledanima gospodarjema, dobro kuhinjo in lepotami okolice ponujala tudi petičnim gostom. Nesreča gospodarja pred vojno in svetovna vojna sta prekinili razvoj, ne samo družine, temveč krajev na obeh straneh meje. Večina vasi je bila požganih in marsikdo je izgubil življenje v taboriščih. Veliko hiš se je zapustilo in njiv zaraslo.

Odselili sta se zadnji potomki, a ljubezni do domovine nista izgubili.

Novo perspektivo je Palčava hiša začela dobivati z generacijo mladih naslednikov, ki so v njej odkrili skrite zaklade prednikov. Družina Smole iz Ljubljane je hišo korak za korakom obnovila, s posluhom za pod plastmi beleža in prahu odkrite ostanke drobnih dragocenosti iz življenja njenih prebivalcev, in jo leta 2006 kot kulturni spomenik, vpisan v register Republike Hrvaške, in prvo zasebno etnološko zbirko odprla za javnost. V njej ni predstavljeno le življenjsko okolje prebivalcev hiše in doline v zadnjih stoletjih, temveč tudi njena kulturna dediščina, ki je stoletja povezovala ljudi na obeh straneh meje. Med njo imajo posebno mesto domači govori in glasba diatonične harmonike.

Zgodba se nadaljuje z organizacijo narečnih prireditev in pohodov, na katerih promovirajo skupno kulturno dediščino doline, s snemanjem dokumentarnih filmov, z etnološkimi tabori in delavnicami za mlade, s strokovnim raziskovanjem snovne in nesnovne, žive dediščine obeh strani doline. Prav govori ob Čabranki in zgornji Kolpi so bili po njihovi prijavi leta 2010 kot prva narečna enota uvrščeni v katalog žive dediščine Republike Slovenije po konvenciji UNESCO. Želijo si, da bodo govori uvrščeni tudi v register nematerialne dediščine Republike Hrvaške in da bi ohranjena skupna kulturna dediščina Slovencev in Hrvatov postala ena od perspektiv prihodnjega razvoja doline Petra Klepca.

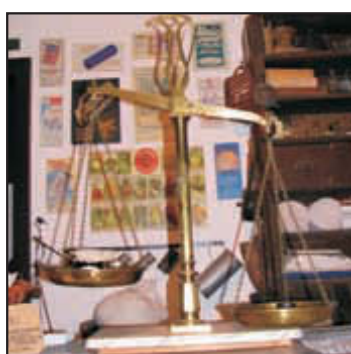
Vsi projekti Etnološke zbirke Palčava šiša vsa leta potekajo s sodelovanjem domačinov z obeh strani meje in s pomočjo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, mesta Čabar, občine Osilnica in drugih donatorjev.

Na Hrvatske strane, koker je v Slovenije so dalinę, od kireh sę hedu mauo vej. Tu pasibnu vęla za testę ku jeh ję povjesna sudbina pohniua na uobrubja novoh drżaf, f kireh nejso jemejle duoste mači, dę be se p'rsk'rbejle položaj, k jen ję koda dajou upejni v duobru ževlęjni. Ana od takeh ję tude dalina Čobrankę je zgrunę Koupeę, pa kire ję koda gameljuo uod ževlęjna je planof, a kumaj zajdnę lejta spit uotkriva svaji naravnu bagatstvo je kulturno ostafšćino.

V daline nej več duoste ledi, al ję sęglieh med nime uostauo duoste d'rżin s prezimenme je jeminme, ke so ljęte več dręl ko pitstu lejt. Tude Čuopovi so f krajeh uokule shadišća Svite Gare nad dalino več stu lejt. Nihu prezimę ję zapisanu v p'rvemo urbarje teh krajof uod 1498. (hilado štirstu devidęsit je uosmega) lejta, ke ję tude krej na disne strane dalinę p'rpadou pod kačivsko gaspašćijo. Na Krajnsken sę tu prezimę spomina šę duoste prejk. Čuope so ble kmite, žepane, gaspude, kavače f železarne Zrinskeh f Čobre, a najmojn uod uosnajstega stulejtja naprej tude t'rgufce. T'rgufce z lejson z damačeh krajof, z vinon, karuzo, je šęnico s srejdne H'rvatske, z's industrijsko rubo je živęzon s Krajnskega.

Męd dva rata ję naslejdna generacija duoste vuagaua v turističke rezvitok, sadile so sadnu drejvję, promovirale dalino je gaspudsku, je škuolano

okolico, ke jo je šiša z opremo, knižnico, naprejdne gaspajarjame, duabro kuhno je lepuato okolice panujaua tude bogaten goston. Nesriča ke se je p'rpětuiua gaspajarje pred raton, je sam svetske rat so fstavle rezvitok, ne samu d'ržine, nego tude ceuga kraja na uobodvejih stranah meje. Največ sjeu je buo pažganeh je duaste ledi je ževležna pestiuo v logorjeh. Duoste šiš se je zapestiu je nif zarastuo. Uodsělile so se zajdni potomke, a lubejzne do damavinę nejsu zgebile.

Novo prilko je Palčava šiša začiu dabitat z generacijo muadeh naslejdnekof, ke so vajne uotkrile skritu buagu svajeh prejtkof. D'ržina Smole z's Leblanę je šišo karak za karakon uobnaviuu, pad prahon je pad beliuon uotkriu m'jhne dragocejnoste z's ževležna njih stanarjof, je 2006. lejta, ko kulturne spomenik zapisan v register Republikę H'rvaskę je p'rvo privatno etnološko zbirko na H'rvaskęn, uotp'rua javnoste. Vajne nejsu predstavleņę samu ževležnskę navade ledi v šiše je daline v zajdneh več stu lejt. Pretstavleņa je tude kulturna uostafščina daline, ke je dougu paveživaua narod na uobodvejih stranah meje. V njemo imajo pasibnu mejstu damači govore je muzika na dijatoničneh h'rmunkah - frajtonarcah.

U Hrvatskoj, kao i u Sloveniji, postoje doline o kojima se rijetko kad čuje. Pogotovo to vrijedi za one koje je povijesni usud gurnuo na rub novih država u kojima nisu iznašle snage da se izbore za položaj koji im je nekoć pružao perspektivu. Jedna je od takvih i dolina Gornje Kupe i Čabranke, gdje je nekoć sve vrvjelo od života i planova, a koja tek posljednjih godina nanovo otkriva svoje prirodno bogatstvo i kulturnu tradiciju.

Nema više puno stanovnika, a među njima su ostale mnoge obitelji s prezimenima koja su na tom području potvrđena više od pet stoljeća. I Čopovi su u krajevima oko hodočasničke Svete Gore već stoljećima. Njihovo je prezime zabilježeno u prvom urbaru ovih krajeva, onome iz 1498. godine, kad je i područje na desnoj obali doline pripadalo kočevskoj gospoštiji. U Kranjskoj se prezime spominje još mnogo ranije. Nosioći prezimena bili su kmetovi, župani, duhovnici, kovači u željezari Zrinskih u Čabru, a najkasnije od 18. stoljeća nadalje i trgovci drvom iz zavičaja, vinom, kukuruzom i pšenicom iz središnje Hrvatske, industrijskom robom i prehrambenim proizvodima iz Kranjske.

Za trgovačke je karavane ovo područje kroz mnoga stoljeća bilo prijelaz za Kranjsku, Kvarner, kočevski kraj i središnju Hrvatsku. Kraj Svete Gore križali su se putovi i razmjenjivala roba.

U drugoj polovici 18. stoljeća započelo je povezivanje doline Kupe cestama. Od tada postoje i prvi dokumenti o Čopovim kupnjama imanja u dolini, o ženidbi s najbogatijom udavačom u dolini – Lenkom Kvaternik iz Mandla, o funkciji seoskoga suca koju je obavljao Ivan Čop u prvoj polovici 19. stoljeća u Plešcima i dr. Gradnja južne željeznice bila je velik izazov i za ondašnje trgovce, pa tako i za Ivana. Kad je gradnja završavala, izbila je velika epidemija kolere koja je odnijela mnogo života. Obitelj se vratila natrag u dolinu, gdje nije manjkalo čiste vode, pa je 1856. godine između drvenih i malobrojnih zidanih zgrada započela gradnju velike i bogate kuće, koju mještani zovu Palčava šiša i koju su zajedno s kamenom gospodarskom zgradom gradili najbolji primorski majstori.

I zbog straha od kolere, zgrada je dobila gospodski kat s kamenim (zidanim) zahodom i sobama u potkrovlju, na kojem je obitelj živjela odvojeno od ostalih. Za gradnje kuće, zadržana je ondašnja arhitekturna tradicija – gabariti, materijali, raspored prostorija. Prolazile su godine, a Čopovi su zadržali važno mjesto u zajednici koja se kroz cijelu drugu polovicu 19. stoljeća intenzivno razvijala i nije jako osjećala posljedice bivanja na granici dvaju dijelova monarhije. U tom su razdoblju došle nevjeste iz Postojne i Kočevja. Razvijali su se trgovina, gostionica i turizam. Dogradili su novi salon u kući. Gotovo pedeset godina bili su pokretač razvoja turizma u dolini. Putovali su u inozemstvo, od Venecije do Lurda, Trsta, Ljubljane, Zagreba, Beča. Djeca su im se školovala u hrvatskim, slovenskim i njemačkim školama. Potkraj 19. stoljeća počele su krize, ljudi su odlazili raditi u tuđinu, mnogi su tamo i ostajali. Gospodar je u trenutku najveće krize i iseljavanja, u knjigu zapisao: »Ja sam Čop, trgovac po zvanju, a Plešče su moja domovina...«

U međuraću, sljedeća je generacija mnogo ulagala u razvoj turizma, sadili su voćke, promovirali dolinu, a obrazovani su vlasnici širili gospodarsko i intelektualno ozračje iz kuće koja je svoju opremu, knjižnicu, dobru kuhinju i ljepote okolice nudila i imućnijim gostima. Nesreća vlasnika pred rat i svjetski rat prekinuli su razvoj, ne samo obitelji, nego i krajeva s obje strane granice. Većina sela bila je spaljena, a mnogi su izgubili život u logorima. Mnoge su kuće napuštene, mnogo njiva zaraslo je u korov. Posljednji su potomci odselili, no ljubav spram domovine nisu izgubili.

Novu je perspektivu Palčava hiša / šiša stekla s novom generacijom mlađih nasljednika koji su u njoj otkrili skrivena blaga predaka. Obitelj Smole iz Ljubljane kuću je obnovila korak po korak, sa sluhom za otkrivene sitne dragocjenosti iz života njenih stanovnika skrivenih pod slojevima zaborava i prašine, te je 2006. godine otvorila javnosti kao kulturni spomenik upisan u Registar Republike Hrvatske i kao prva privatna etnološka zbirka. U njoj nije predstavljen samo životni okoliš stanovnika kuće i doline zadnjih stoljeća, već i njena kulturna baština koja je stoljećima povezivala ljude s obje strane granice. Posebno mjesto imaju mjesni govori i glazba na dijatonskoj harmonici.

Povijest se nastavlja kroz organizaciju dijalektalnih priredbi i događaja kroz koje se promovira zajednička kulturna baština doline, kroz snimanje dokumentarnih filmova, organizaciju etnoloških logorovanja i radionica za mlade, te kroz stručna proučavanja materijalne i nematerijalne – žive baštine s obje strane doline. Upravo su govori oko Čabranke i Gornje Kupe, nakon prijave godine 2010. i u okviru konvencije UNESCO-a, bili kao prva narječna jedinica uvršteni u katalog žive baštine Republike Slovenije. Namjera je i želja da se ti govori uvrste i u Registar nematerijalne baštine Republike Hrvatske, tako da bi očuvana zajednička kulturna baština Slovenaca i Hrvata postala jedna od perspektiva budućega razvoja doline Petra Klepca.

Svi projekti Etnološke zbirke Palčava šiša svih se ovih godina odvijaju uz učešće mještana s obje strane granice, te uz pomoć Vladinoga Ureda Republike Slovenije za Slovence preko granice i u svijetu, Grada Čabra, Općine Osilnica i drugih donatora.

The Čop family name is present in the area around Sveta Gora for more than 500 years. Their house in Plešće village, in the Čabranka valley, called “Palčava šiša” is a memorial of local Croatian, Slovene and German culture cohabitation. It was opened for public in year 2006 - then as the first ethnological collection in Croatia. Countryside house from 1856, restored by Slovene ancestors of the family - active also in other cultural heritage research, preservation and presentation projects, is cultural monument on the border between Croatia and Slovenia.

The house exhibition presents mid 19th century living environment in the rich countryside house and living manners and culture of the Čabranka valley residents. The former land owner's economy is still evident in preserved mid 19th century shop, vaulted ground floor rooms with guest house and tourism presentation, nice decorated drawing and dining room with restored interior decorations and stove, an old office and bedrooms on the first floor. There are rich library and a collection of old documents in the house, an ethnographic collection in the garret and on the barn - presenting local crafts. It has large vaulted wine trade cellars. Barn built from stone in the same year as the house stays in the yard. The house is completely furnished with original furniture and other objects.

You can hear accordion folk music, which was played for a century in the “Palčava šiša” guesthouse for dance, dialect talked by local people in this part of Croatia and Slovenia, and old gramophone music, played between the two World Wars in the drawing room. You can taste some of their home specialties. From “Palčava šiša” you can follow nicely arranged circle paths and discover village, natural environment and local history. You can choose an old pilgrim path to Sveta Gora hill, trekking routs with nice views to Požarnica, Kamenski hrib or Okrivje villages or via Požarnica and Podstene to Zamost. Beside old settlements remaining you will discover old water mills, wood saws and black smith buildings along to Gerovčica spring, Peter Klepec legend, neighbor village Osilnica with high mountain picks on the Slovenian side of the valley, Čabar iron-work history and much more...

Za soizdajatelja/Za suizdavače: DUŠANKA GRŽETA, VASJA SIMONIĆ
 Tekst: MARKO SMOLE
 Oblikovanje: ROK ZELENIKO
 Lektoriranje: DARKA TEPINA, PODOGORŠEK, SANJA ZUBOČ, LELJA VIDAN
 Prevod v hrvaščino/Prijevod na hrvatski: NENAD LABUS
 Prevod v naracije/Prijevod na dijalekt: SLAVKO MALINAR
 Prevod v angleščino/Prijevod na engleski: MARKO SMOLE
 Tisk/Tisak: Tiskara Sušak
 Naklada: 700 izvodov/komada
 Reka, december 2010/Rijeka, prosinac 2010.

Zbirka: Slovenski prispevek k županjski dediščini/Slovenski doprinos županjskoj baštini
 Zvezek/Svezak: 4
 Urednica: MARIJANA MIRKOVIC, marjana.mirkovic@ri.i-com.hr
 Izdajatelj/Izdavač: Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije/
 Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije
 Za izdajatelja/Za izdavača: MARIJANA MIRKOVIC
 Soizdajatelj/Suizdavači: Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka/
 Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Rijeke;
 Slovensko kulturno-prosvetno društvo Snežnik, Lovran

“Palčava šiša”
 Ulica A. Muhvića 28,
 51303 Plešće
 tel. +385 51 825 124
 +386 41 744 828

PALČAVA ŠIŠA PLEŠČE

Etnološka zbirka rodbine Čop

Slovenski prispevek k županijski dediščini

Brošura je kot četrti zvezek izšla v okviru projekta Slovenski prispevek k županijski dediščini, katerega avtor je Slovenska informativna točka Si-T (s podporo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu), nosilci pa Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka, Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije in Slovensko kulturno-prosvetno društvo Snežnik iz Lovrana.

Monografske brošure naj bi z besedo in sliko na kratko predstavile nekatere ustvarjalce slovenskega rodu, pa tudi ustanove in poslopja, ki so zaradi svojega delovanja in obstoja zapisani v zgodovini Reke in okolice.

Slovenski doprinos županijskoj baštini

Ova brošura izlazi kao četvrti svezak u okviru projekta Slovenski doprinos županijskoj baštini čiji je autor Slovenska informativna točka Si-T (uz potporu Ureda Vlade RS za Slovence u pograničnom području i u svijetu, a nositelji Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Rijeke, Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije i Slovensko kulturno-prosvjetno društvo «Snežnik» iz Lovrana.

Cilj je ovih monografskih brošura riječju i slikom ukratko predstaviti neke stvaratelje slovenskoga roda koji su svojim životom i djelom izborili mjesto u povijesti Rijeke i okolice, te predstaviti pojedine ustanove kao i dio graditeljske baštine povezan s određenom temom.

Vir in literatura/Izvor i bibliografija: Arhiv Palčave šiše.

Kapelan, Ivan Tomac idr: Gorski kotar, Fond knjige "Gorski kotar", Delnice, 1981., str. 1-1029.

Malnar, Slavko: Povijest čabarskog kraja, Matica Hrvatska Čabar, Čabar, 2007., str. 1-347.

Malnar, Slavko: Rječnik govora čabarskog kraja, Matica Hrvatska Čabar, Čabar, 2008., str. 1-447.

Malnar, Slavko: Prezimena u čabarskom kraju kroz stoljeća 1498.-1997., Matica Hrvatska Čabar, Čabar, 2010., str. 1-289.

Primc, Jože: Okamneli mož i druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline: od Babnega Polja in Prezida, prek Gerova, Čabra, Osilnice, Kužlja, Kostela, Fare do Dola in Predgrada, ČZD Krmečki glas, Ljubljana, 1997, str.1-467.

Smole, Marko: Oblikovanje ideje o »Palčavi šiši« iz vasi Plešče na Hrvaškem kot etnološkem spomeniku. Zbornik međunarodnoga simpozija: Mesto in trg na meji/Grad i trg na granici, 9. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo / 9. Hrvatsko-Slovenske etnološke paralele, SED, Ljubljana 2006, str. 95 – 107.

Smole, Marko: Palčava šiša, stoljeće i pol obitelji Čop iz pograničnog sela Plešče/Palčava šiša, A Century and a Half of the Čop Family from the Border Village of Plešče, Etnološka istraživanja, br. 11, godišnjak Etnografskog muzeja Zagreb, Zagreb 2006., str. 335 – 351.

Zahvala: Slavko Malnar, družina Smole.

Izid so omogočili/Tisak su omogućili:

Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu/

Ured Vlade RS za Slovence u pograničnom području i u svijetu

Mesto Reka/Grad Rijeka

Primorsko-goranska županija

